

*Ewa Walińska**

REZERWY W POLSKIM PRAWIE BILANSOWYM

1. WSTĘP

Rezerwy to jedna z wielu kategorii finansowych, która przybiera różne znaczenie w zależności od kontekstu, gdyż pojawia się w wielu dziedzinach codziennego życia. Stanowi również swego rodzaju „oczko w głowie” rachunkowości, stąd też od wielu lat podejmowane są próby jednoznacznego określenia jej istoty oraz zasad ujmowania w sprawozdaniach finansowych. Przykładem a jednocześnie rezultatem tych prób jest Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 37¹, w którym uporządkowano problematykę rezerw, co nie oznacza, iż zakończono w ten sposób dyskusje na ich temat. Niewątpliwie nowe regulacje międzynarodowe ograniczają możliwość wykorzystania rezerw jako narzędzia manipulacji wynikiem finansowym. Zrywają z tradycyjnym podejściem do rezerw jako przejawu szeroko pojętej ostrożności na rzecz rezerw jako skutku finansowego konkretnych, dających się oszacować, zdarzeń zaistniałych w działalności jednostki.

W opracowaniu podejmiemy próbę spojrzenia w tym kontekście na problem rezerw w warunkach polskich, czyli zgodnie z *Ustawą o rachunkowości* 1994 oraz jej nowelizacją obowiązującą od 1.01.2002 r.

2. ISTOTA I KLASYFIKACJA REZERW W USTAWIE O RACHUNKOWOŚCI 1994

Rezerwa w polskim prawie bilansowym, pomimo braku precyzyjnego określenia jej istoty, pełni dwie funkcje²:

- urealnia wartość aktywów,
- urealnia wartość pasywów.

* Dr, adiunkt w Katedrze Rachunkowości UŁ.

¹ Zob. szerzej. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 37, *Rezerwy, zobowiązania i aktywa warunkowe*, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, SKwP, Warszawa, 1999.

² Zob. szerzej. E. Walińska, *Problematyka rezerw*, „Monitor Finansów i Rachunkowości” 2000, nr 12, FRRwP, Warszawa.

W pierwszym przypadku rezerwa co do istoty ekonomicznej stanowi odpis aktualizujący wartość składników majątku, w drugim natomiast służy ujawnieniu zobowiązań jednostki. W związku z powyższym rezerwy określone w polskim prawie bilansowym obowiązującym do 31.12.20001 r. można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- rezerwy na aktywa (konkretne składniki majątku),
- rezerwy na zobowiązania.

Reprezentantem pierwszej grupy jest rezerwa na należności, natomiast drugiej – rezerwa z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń itp.

Pierwszą grupę rezerw stanowią rezerwy nie wykazywane w bilansie (ponieważ korygują one wartość konkretnego składnika majątku), drugą – rezerwy wykazywane w bilansie, gdyż stanowią one przyszłe zobowiązanie jednostki.

Drugim kryterium klasyfikacji rezerw jest miejsce odniesienia, które determinuje skutek finansowy utworzenia i rozwiązania rezerwy.

Według kryterium miejsca odniesienia można wyodrębnić rezerwy:

- kosztowe, tzn. tworzone w ciężar kosztów (strat):
 - podstawowych operacyjnych,
 - pozostałych operacyjnych,
 - finansowych,
 - (nadzwyczajnych).
- podatkowe, tzn. tworzone w ciężar obciążeń z tytułu podatku dochodowego,
 - bilansowe.

Wymienione dwie pierwsze grupy można ująć jako rezerwy o charakterze wynikowym, których utworzenie oznacza ostatecznie zmniejszenie wyniku netto jednostki, w zależności od tytułu utworzenia – zmniejszenie wyniku działalności operacyjnej, finansowej, nadzwyczajnej czy też obciążenie wyniku finansowego.

Trzecia grupa rezerw to specyficzne rezerwy, których utworzenie nie ma wpływu na wynik okresu ich utworzenia. Do tej grupy rezerw można zaliczyć m. in. rezerwy obciążające kapitał własny jednostki – rezerwy, które tworzone będą w określonych sytuacjach zgodnie ze znowelizowaną *Ustawą o rachunkowości*.

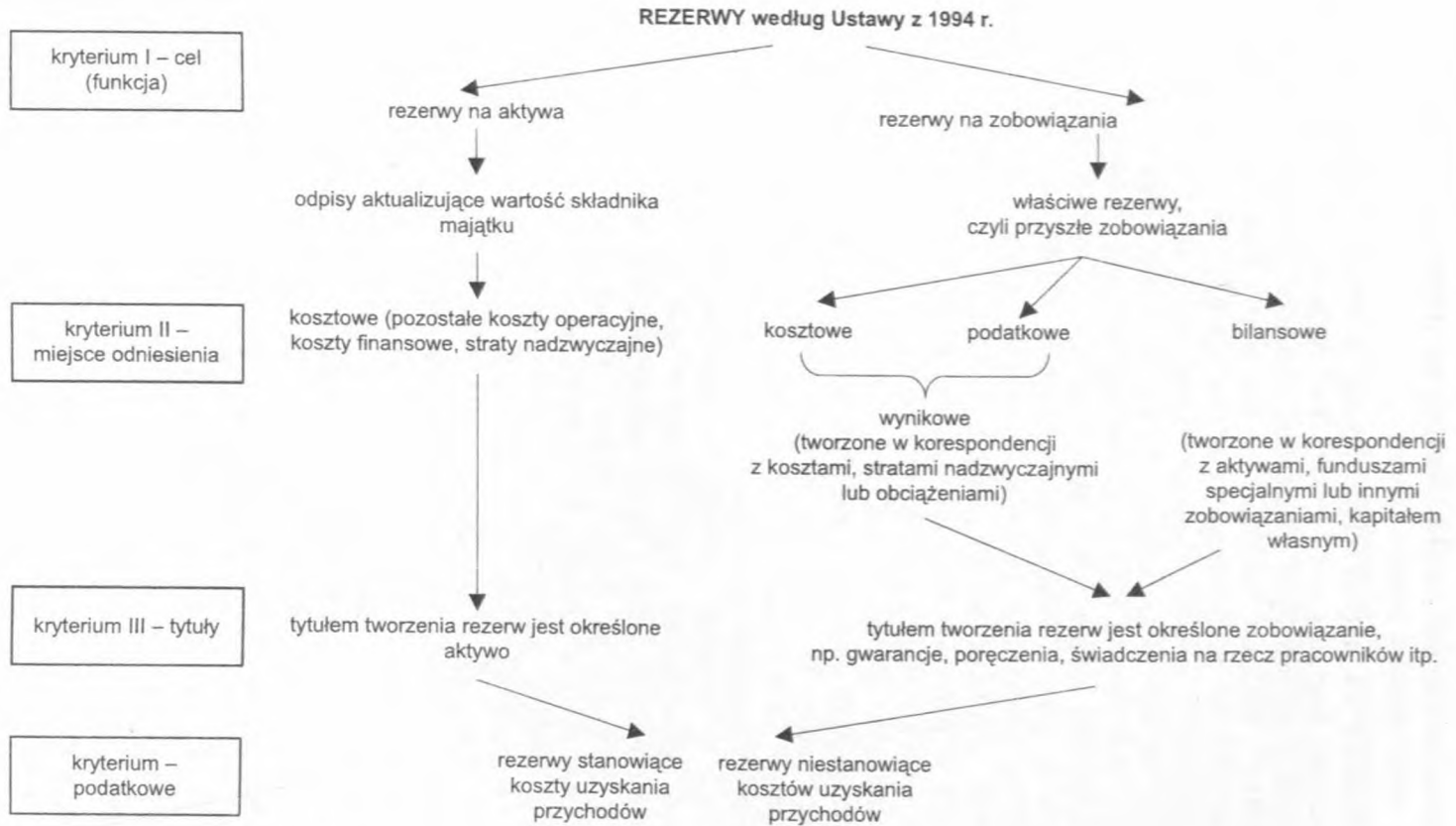
Inne kryteria klasyfikacji rezerw to przedmiot (tytuł) utworzenia i możliwość uznania kosztów z tytułu tworzonych rezerw za koszt uzyskania przychodów.

W pierwszym przypadku *Ustawa o rachunkowości* wymienia jedynie niektóre tytuły tworzenia rezerw, co oznacza, że każda jednostka powinna określić je w zależności od specyfiki działalności.

Drugie kryterium podziału rezerw ma swoje źródło w *Ustawie o podatku dochodowym*, która określa rezerwy uznane i nieuznane podatkowo

Podział rezerw według różnych kryteriów prezentuje schemat 1.

Schemat 1. Klasyfikacji rezerw według wybranych kryteriów

Źródło: opracowanie własne.

2.1. Rezerwy na aktywa

Rezerwy na aktywa (czyli według kryterium jawności, rezerwy nie ujawnione) korygują wartość aktywów. Stanowią one odpis aktualizujący wartość poszczególnych składników majątku. *Ustawa o rachunkowości* z 1994 r.³ nakazuje tworzenie rezerw tego rodzaju w zasadzie jedynie w stosunku do specyficznego składnika majątku, jakim są należności.

Zgodnie z ustawą tworzenie rezerw na inne aktywa niż należności wydaje się być nieuzasadnione, chyba że w grę wchodzi jedynie kwestia nazwy. Jeśli rezerwa dotyczy konkretnego składnika majątku i co do istoty ekonomicznej stanowi odpis aktualizujący jego wartość, to problem sprowadza się tylko do odmiennego nazewnictwa. Takie rozwiązanie umożliwi właściwą prezentację aktywów – rezerwa powinna bowiem zmniejszać wartość składnika majątku, którego dotyczy, a nie stanowić odrębną pozycję w pasywach bilansu. Rezerwa tworzona na utratę wartości składnika majątku stanowiąca odpis aktualizujący wartości aktywów powinna być ustalana zgodnie z zasadami wyceny określonymi indywidualnie dla poszczególnych aktywów. Generalnie odpis aktualizujący wartość równy jest różnicy między wartością księgową składnika majątku a niższą od niej ceną sprzedaży netto. Taka zasada wyceny ogranicza dowolność szacunku, charakterystycznego dla rezerw.

Jakie są korzyści wynikające z utworzenia rezerwy na aktywa a nie odpisu aktualizującego jego wartość? Z pewnością łatwiej jest oszacować ogólne ryzyko związane z utratą wartości wszystkich towarów znajdujących się w jednostce na dzień bilansowy niż obliczyć różnice między ceną sprzedaży netto a wartością księgową dla poszczególnych towarów. Z pewnością bardziej praktyczne jest utworzenie ogólnej rezerwy na towary i rozwiązanie jej w całości w momencie sprzedaży wszystkich towarów, (kiedy to dopiero istnieje możliwość uznania podatkowego kosztów, wyłączonych z dochodu podatkowego za poprzedni okres sprawozdawczy) niż dokonanie odpisu aktualizującego wartość poszczególnych towarów i uznanie kosztów podatkowych z tego tytułu w momencie ich sprzedaży.

Zarówno tworzenie rezerwy na aktywa jak i dokonanie odpisu aktualizującego ich wartość wiąże się z przejściową rozbieżnością wyniku finansowego i podatkowego i bynajmniej nie jest to najważniejszy argument przeciw tworzeniu rezerw zamiast odpisów aktualizujących wartość. Podstawowym przeciwwskazaniem takiej praktyki jest jakość wyniku finansowego i rzetelność wartości pozycji bilansowych, która zależy od jakości szacunku będącego podstawą tworzonych rezerw.

³ Zob. szerzej. *Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości*, Dz.U. nr 121, poz. 591 z późn. zm.

Ustawa w art. 7 stwierdza co prawda, że w wyniku finansowym jednostki należy uwzględnić rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń, co może być odczytywane jako przyzwolenie na tworzenie rezerw na aktywa inne niż należności.

Czy bowiem tworzenie rezerwy na utratę wartości składnika majątku nie jest rezerwą na znane jednostce ryzyko, a wręcz na grożące jej straty? Z pewnością jest, ale oszacowanie wysokości tej straty może być bardziej lub mniej rzetelne. Wysokość tworzonej rezerwy, przy zastosowaniu kryterium istotności, powinna być rozpatrywana indywidualnie dla poszczególnych składników majątku, gdyż w przeciwieństwie do rezerw szacowanych na podstawie ogólnych założeń, ogranicza to możliwości kreowania wyniku finansowego.

Dodatkowym problemem związanym z odpisem aktualizującym wartość jest kwestia jego likwidacji. *Ustawa o rachunkowości* z 1994 r. reguluje to zagadnienie jedynie w stosunku do składników długoterminowych aktywów finansowych dopuszczając likwidację odpisu poprzez zwiększenie przychodu finansowego, w sytuacji, gdy nie ma podstaw do dalszego utrzymywania odpisu wskutek przyrostu wartości aktywów długoterminowych. Oznacza to, że jeśli dokonanie odpisu aktualizującego dotyczy innych składników majątku w zasadzie nie można powrócić do pierwotnej wartości księgowej. Jest to zatem skutek finansowy odmienny niż w przypadku utworzenia rezerwy na aktywa, którą można po prostu rozwiązać. Wydaje się więc, że intencją ustawodawcy było ograniczenie możliwości manipulacji wynikiem i dlatego też problem nie polega jedynie na nazwie – rezerwy czy odpisy aktualizujące wartość.

Reasumując, tworzenie rezerw na aktywa, czyli rezerw mających na celu urealnienie wartości aktywów powinno mieć miejsce tylko w stosunku do należności (zgodnie z art. 37 *Ustawy o rachunkowości* z 1994 r.). W przypadku pozostałych składników majątku najbardziej wskazane z punktu widzenia jakości sprawozdań finansowych jest dokonywanie odpisów aktualizujących ich wartość, a nie tworzenie rezerw. Przyjęcie powyższego rozwiązania pozwala na bardziej jasną i rzetelną prezentację wyniku finansowego i sytuacji finansowej jednostki (zgodnie z art. 4, ust. 1).

2.2. Rezerwy na zobowiązania

Rezerwy na zobowiązania, ujawniane w bilansie, mają na celu urealnienie wartości zadłużenia jednostki. Wiążą się zatem z przyszłym wydatkiem jednostki, który jest na dzień bilansowy na tyle prawdopodobny, że został wykazany w bilansie (a nie ujęty jako zobowiązanie warunkowe).

W przeciwieństwie do rezerw na aktywa rezerwy na zobowiązania mają sygnalizować utratę własnych źródeł finansowania nie przez zmniejszenie aktywów, ale poprzez zwiększenie zobowiązań.

Zgodnie z *Ustawą o rachunkowości* 1994 rezerwy należące do tej grupy muszą być ujawniane jako odrębne kategoria pasywów. Szczególne tytuły wymienione w Ustawie, na które należy tworzyć rezerwę to:

- udzielone gwarancje i poręczenia,
- operacje kredytowe,
- skutki toczącego się postępowania sądowego.

W stosunku do tego rodzaju rezerw ustawa jednoznacznie określa wymogi – informacja o nich powinna wynikać z właściwego dowodu, szacunek powinien być miarodajny, a co najważniejsze, utworzenie rezerwy jest uzasadnione tylko wtedy, gdy operacja gospodarcza jest w toku.

Z powyższych zapisów wynika, iż nie należy tworzyć rezerw na skutki zdarzeń, które wystąpią w przyszłości, chociaż prawdopodobieństwo ich wystąpienia jest wysokie. Nie należy zatem tworzyć rezerw na przyszłe straty, gdyż rezerwy mogą dotyczyć jedynie już zaistniałych zdarzeń. Takie podejście zapewnia spełnienie pozostałych wymagań w zakresie tworzenia rezerw – tylko wtedy istnieje możliwość miarodajnego oszacowania kwoty rezerwy i sporządzenia właściwego dowodu. Ustawa określa więc warunki uznawania rezerw w bilansie, nie oznacza to jednak, że określa szczegółowe zasady ich tworzenia i rozwiązywania. Problemy te rozstrzyga jednostka indywidualnie, w zależności od konkretnej sytuacji. Powinna jedynie kierować się ogólnymi kryteriami uznawania rezerw w bilansie. Oznacza to, że szczegółowego określenia w dokumentacji księgowej jednostki wymagają m. in. następujące kwestie:

- 1) zasady ustalania wysokości rezerwy,
- 2) oszacowanie prawdopodobieństwa realizacji zobowiązania, co oznacza określenie momentu ujawnienia w bilansie rezerwy z jego tytułu,
- 3) zasady wyceny na dzień bilansowy, w przypadku, gdy rezerwa jest długoterminowa,
- 4) zasady ewidencji.

Widzimy zatem, że rezerwy na zobowiązania stanowią szacunkową kategorię bilansową, będącą konsekwencją dobrze pojętej zasady memoriałowej, gdyż pozwalają ująć skutki ekonomiczne zdarzeń mających miejsce w danym okresie sprawozdawczym. Wymagają jednak własnego osądu jednostki, czyli szacunku, który jak każdy szacunek ma charakter uznaniowy. Dopiero szczegółowe zasady uznawania rezerw w sprawozdaniach finansowych jednostki pozwalają ograniczyć uznaniowość i możliwość manipulacji wynikiem finansowym.

Dalsze rozważania dotyczyć będą już tylko rezerw na zobowiązania, zgodnie z ich definicją wprowadzoną przez znowelizowaną *Ustawę o rachunkowości*.

3. REZERWY W ŚWIETLE ZNOWELIZOWANEJ USTAWY O RACHUNKOWOŚCI

Nowelizacja ustawy definiuje rezerwy jako źródło finansowania, czyli kategorię zobowiązań, których termin płatności lub kwota nie są pewne, natomiast sam fakt ich uregulowania w przyszłości jest wielce prawdopodobny lub wręcz pewny⁴.

Przy takim podejściu do rezerw możemy wskazać dwie wyodrębnione pozycje źródeł finansowania stanowiące co do istoty ekonomicznej rezerwę:

- rozliczenia międzyokresowe bierne,
- rezerwy.

Z punktu widzenia bilansu – jego pasywów – te dwie kategorie nie różnią się od siebie, obie stanowią część składową szeroko rozumianych zobowiązań. Różnice i związane z nimi wątpliwości pojawiają się w momencie określenia skutku ich utworzenia.

Klasyfikację rezerw w rozumieniu źródła finansowania prezentuje schemat 2.

Rezerwy należą do kategorii szeroko rozumianych zobowiązań (zobowiązania *sensu largo*).

Mogą być rozpatrywane w ogólnym znaczeniu (*sensu largo*) jako przyszłe zobowiązania i przybrać postać:

- rezerw (*sensu stricto*),
- rozliczeń międzyokresowych biernych.

Rezerwy kosztowe *sensu stricto* jak i rozliczenia międzyokresowe bierne z punktu widzenia miejsca odniesienia (korespondencji) powodują zarachowanie kosztów.

Rezerwy kosztowe można podzielić na dwie grupy:

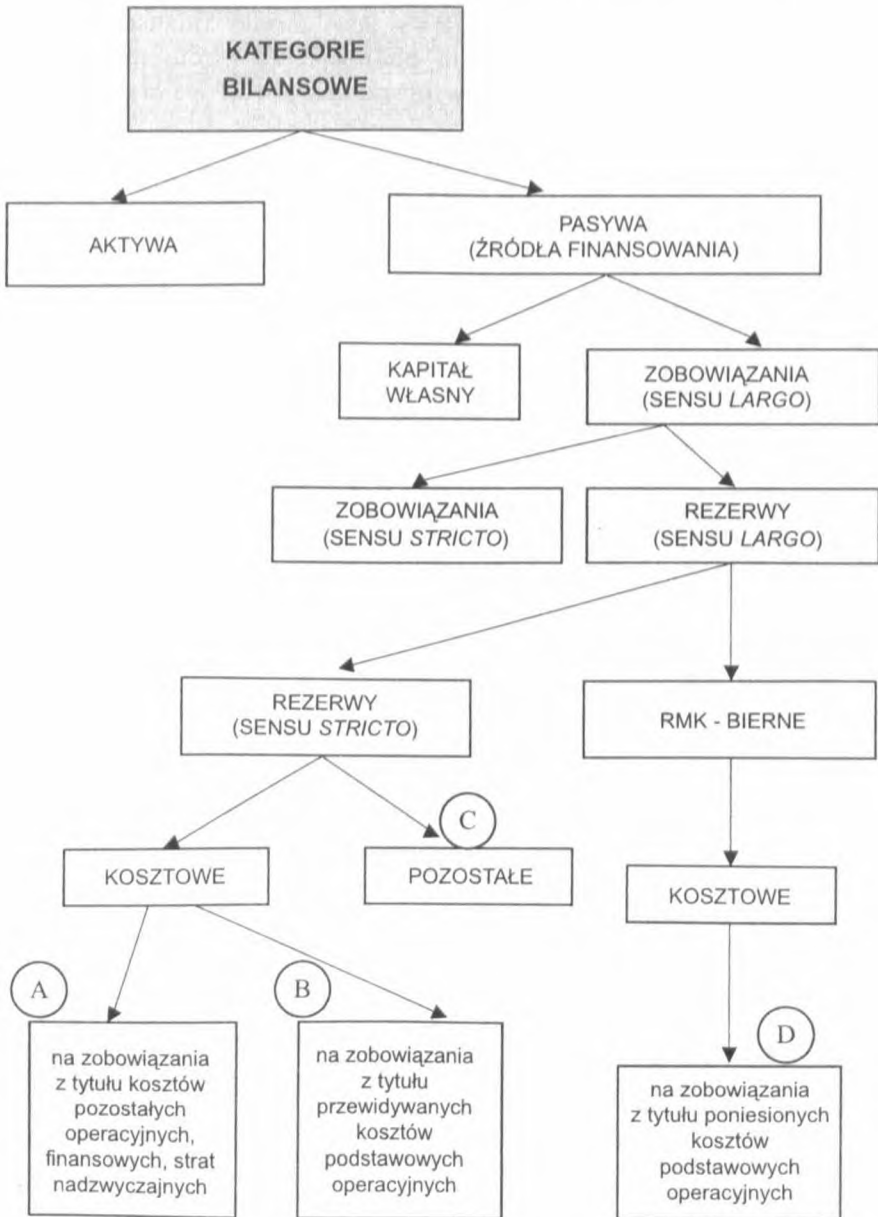
- rezerwy na zobowiązania z tytułu poniesionych lub prawdopodobnych kosztów pozostałych operacyjnych, finansowych i strat nadzwyczajnych – (grupa A),
- rezerwy na zobowiązania z tytułu przewidywanych kosztów podstawowych operacyjnych (grupa B).

Rezerwy w przeważającej części tworzy się w korespondencji z kosztami, ale w szczególnych okolicznościach mogą one powodować skutek bilansowy, czyli wzrost aktywów lub zmniejszenie kapitału własnego (rezerwy *sensu stricto* – bilansowe – grupa C).

Dalsze rozważania prowadzone w niniejszym artykule dotyczyć będą szczególnej grupy rezerw na zobowiązania z tytułu poniesionych kosztów

⁴ Znowelizowana *Ustawa o rachunkowości* obowiązująca od 1.01.2002 r. wprowadza również definicję zobowiązań, rezerwa stanowi element szeroko zdefiniowanych zobowiązań. Zob. szerzej *Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości* po ostatniej nowelizacji z dnia 9 listopada 2000 r., „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2001, nr 1, zeszyt specjalny.

Schemat 2. Rezerwy jako kategoria bilansowa – źródło finansowania

Źródło: opracowanie własne.

podstawowych operacyjnych (RMK–bierne) oraz rezerw na zobowiązania z tytułu przewidywanych kosztów podstawowych operacyjnych. Nie będą omawiane pozostałe rezerwy, czyli rezerwy na podatek dochodowy, korygujące obciążenie wyniku finansowego (stanowią one odrębny problem związany z podatkiem odroczonym) oraz pozostałe rezerwy (bilansowe).

3.1. Rezerwy kosztowe *sensu stricto* a rozliczenia międzyokresowe bierne

UTWORZENIE REZERWY

Ustawa o rachunkowości, zarówno obecna jak i znowelizowana wyraźnie określa jaki koszt należy obciążyć w momencie utworzenia rezerwy, natomiast nie czyni tego w odniesieniu do biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów, określając jedynie dwa podstawowe przypadki, powodujące konieczność ich utworzenia.

W przypadku utworzenia rezerwy mogą zwiększyć się w zależności od jej tytułu koszty pozostałe operacyjne, koszty finansowe, straty nadzwyczajne. Taka regulacja w zasadzie wyklucza możliwość obciążenia utworzoną rezerwą kosztów podstawowych operacyjnych.

Można zatem stwierdzić, że utworzenie rezerwy nie powinno mieć wpływu na koszty podstawowe operacyjne, czyli może jedynie spowodować powstanie kosztu spoza „kręgu kosztowego”.

ROZWIĄZANIE REZERWY

Dalsze regulacje ustawy wskazują konsekwencje rozwiązania rezerwy wykorzystanej i niewykorzystanej. W przypadku wykorzystania rezerwy jej rozwiązanie oznacza zarachowanie zobowiązań, a więc zgodnie z treścią ekonomiczną rezerwy – zamianę jednej pozycji bilansowej na inną – rezerwy na zobowiązanie – w momencie, kiedy jego kwota i termin płatności są jednostce znane. Problem polega na jakości oszacowania kwoty rezerwy. Szacunek może i zwykle różni się od rzeczywistej kwoty zobowiązania, na które utworzono rezerwę. Różnice te powinny wpłynąć na wynik finansowy okresu wykorzystania rezerwy stanowiąc albo przychód albo koszt – odpowiedni do tytułu rezerwy.

W przypadku niewykorzystanej rezerwy, kiedy dalsze jej utrzymywanie nie ma uzasadnienia należy rozwiązać rezerwę w korespondencji z odpowiednim przychodem (pozostałym operacyjnym, finansowym lub zyskiem nadzwyczajnym) w zależności od tytułu jej utworzenia. Przedstawione rozwiązanie stanowi co do istoty korektę wyniku okresu, w którym rezerwa została utworzona. Oznacza, że zobowiązanie, na które utworzono rezerwę

nie będzie musiało być uregulowane, w związku z czym przewidywany i zarachowany koszt z tytułu utworzenia rezerwy nie zostanie już poniesiony i należy dokonać korekty polegającej na zarachowaniu przychodu – kategorii niwelującej naliczenie kosztu w poprzednim okresie.

Bazując na rozwiązaniach ustawy można byłoby wnioskować, że rezerwy nie powinny być tworzone w korespondencji z kosztami działalności podstawowej operacyjnej, a więc z kosztami rodzajowymi, czy też w układzie kalkulacyjnym – z kosztem wytworzenia, kosztami ogólnymi zarządu lub kosztami sprzedaży. Co przemawia za przyjęciem takiego rozwiązania? Wynik działalności operacyjnej podstawowej powinien być rzeczywistym wynikiem a więc różnicą między przychodami ze sprzedaży (ustalonymi według rzeczywistych cen sprzedaży netto) a rzeczywistymi kosztami podstawowymi operacyjnymi. W zależności od układu kosztów są to koszty rodzajowe – rzeczywiste poniesione koszty okresu, lub koszty w układzie kalkulacyjnym, tzn. rzeczywisty koszt wytworzenia sprzedanych produktów oraz poniesione (a więc rzeczywiste, a nie przewidywane) koszty ogólnego zarządu i sprzedaży.

Można powiedzieć, że koszty podstawowe operacyjne to koszty typowe, znane jednostce, związane z jej podstawową działalnością, wynikające ze specyfiki tej działalności. Nie powinny one obejmować kosztów jeszcze nie poniesionych, a jedynie przewidywanych do poniesienia, które są uznawane w momencie tworzenia rezerwy.

Czy oznacza to, że nie należy tworzyć rezerw związanych z kosztami podstawowymi operacyjnymi? Należy, ale w specyficznych okolicznościach – wtedy, gdy dotyczą one rzeczywiście poniesionych kosztów. Tego rodzaju „rezerwa” co do istoty jest rozliczenie międzyokresowe bierne kosztów.

Spójrzmy w jaki sposób *Ustawa o rachunkowości* reguluje problem biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów. Jednostka tworzy je na:

- 1) ściśle oznaczone świadczenia wykonane na jej rzecz, ale nie stanowiące jeszcze zobowiązania,
- 2) prawdopodobne koszty, których wysokość lub data powstania zobowiązania nie są jeszcze znane.

W pierwszym przypadku mamy do czynienia z wykonanymi świadczeniami na rzecz jednostki, czyli kosztami rzeczywiście przez nią poniesionymi. Utworzenie RMK-biernego jest konieczne dla uznania kosztu w momencie jego poniesienia, a więc zgodnie z zasadą memoriałową. Pomimo braku dokumentu zewnętrznego zawierającego dokładną kwotę i termin płatności za wykonanie świadczenia zobowiązanie wobec świadczeniodawcy zaistniało i należy je wykazać w bilansie, właśnie w pozycji rozliczenie międzyokresowe bierne. Pozycja ta, w momencie otrzymania dokumentu zamienia się w zobowiązanie z tytułu wykonanych świadczeń. Ze względu na fakt, że w opisanych okolicznościach mamy do czynienia z poniesionym kosztem jesteśmy

w stanie ująć go prawidłowo zarówno w układzie rodzajowym jak i kalkulacyjnym kosztów. Oznacza to, że taki koszt stanowi koszt działalności podstawowej operacyjnej – jest kosztem rzeczywiście poniesionym. Nie do końca rzeczywista może być jedynie wartość, która podlegała oszacowaniu. Kwota oszacowana nie powinna zbyt odstępować od rzeczywistej, która pojawi się na dokumencie otrzymanym w późniejszym okresie od dostawcy usług, ponieważ przedmiotem szacunku jest typowy koszt podstawowy operacyjny.

Czy istnieje możliwość rozwiązania niewykorzystanego rozliczenia międzyokresowego biernego kosztów? W zasadzie nie, aczkolwiek ustawodawca stwierdza, że w przypadku niewykorzystania RMK–biernego należy na bieżąco zmniejszyć koszty, nie później niż do końca roku obrotowego, następującego po roku jego utworzenia. Jeśli RMK–biernie jest odzwierciedleniem poniesionego kosztu, to nie może mieć miejsca jego zmniejszenie w przyszłych okresach. Świadczenie zostało wykonane, co oznacza, że usługodawca może ewentualnie odstąpić od żądania zapłaty za świadczenie, czyli umorzyć zobowiązanie z tego tytułu. Ten przypadek nie powinien powodować w danym okresie zmniejszenia kosztów poniesionych w okresie poprzednim, ale tak jak każde umorzenie zobowiązań handlowych powinno oznaczać zarachowanie pozostałych przychodów operacyjnych. Nie wydaje się właściwym rozwiązanie polegające na zmniejszeniu kosztów bieżącego okresu o koszty poniesione i zarachowane w poprzednich okresach, tym bardziej, że niewykorzystanie RMK–biernego co do treści ekonomicznej – nie oznacza korekty kosztów, ale naliczenie korzyści jednostki (przychodów) z tytułu umorzenia długu za wykonaną na jej rzecz usługę.

Reasumując, RMK–biernie, tworzone na wykonane świadczenia, pozwala ująć wszystkie poniesione przez nią koszty, pomimo braku na dzień kończący okres sprawozdawczy dokumentu zewnętrznego od usługodawcy. Jednostka powinna zarachować RMK–biernie w korespondencji z kosztami rodzajowymi i odpowiednio rozliczyć koszt z tego tytułu w układzie kalkulacyjnym. Takie rozwiązanie powoduje, iż zmiana stanu RMK–biernych nie koryguje wyniku na sprzedaży w rachunku rodzajowym i nie stanowi elementu zmiany stanu produktów.

Przy tradycyjnej ewidencji kosztów w zespołach 4 i 5 należałoby wyraźnie podkreślić, że oba te zespoły ewidencjonują rzeczywiście poniesione koszty w danym okresie, a więc ich suma w obu zespołach musi być identyczna. Różnią się one jedynie sposobem ujęcia, a nie ogólną kwotą.

W świetle powyższych rozważań drugi tytuł tworzenia rozliczeń międzyokresowych biernych budzi istotne wątpliwości. Dotyczy bowiem prawdopodobnych kosztów, jeszcze w danym okresie sprawozdawczym nie poniesionych. W związku z powyższym powstaje pytanie czy należy utworzyć z tego tytułu RMK–biernie a związane z nim koszty ująć w kosztach działalności podstawowej operacyjnej?

Według opinii autora niniejszego opracowania nie byłoby to zgodne z treścią ekonomiczną operacji. RMK–bierne tworzone na przykład na gwarancje jest co do istoty rezerwą *sensu stricto* i zgodnie z przyjętym przez ustawę rozwiązaniem odnośnie do rezerw należy ją tworzyć w korespondencji z pozostałymi kosztami operacyjnymi. Utworzenie RMK–biernego z tytułu prawdopodobnych kosztów w korespondencji z kosztami operacyjnymi podstawowymi nie jest zgodne z istotą tych kosztów – są one przecież rzeczywiście poniesionymi kosztami, a nie kosztami planowanymi.

Jak należałoby zatem tworzyć i rozwiązywać rezerwy na przewidywane koszty, które niewątpliwie związane są z podstawową działalnością operacyjną (takie jak na przykład koszty z tytułu napraw gwarancyjnych)? Wydaje się, że powinny być one wyodrębnione w ewidencji jako specjalne rezerwy, których rozwiązanie może nastąpić w szczególny sposób. W momencie utworzenia rezerwy na gwarancje należałoby obciążyć pozostałe koszty operacyjne, w ten sposób przyporządkowując koszty do przychodów, czyli zapewniając współmierność w obszarze działalności operacyjnej.

Rozwiązanie rezerwy może nastąpić w dwóch różnych sytuacjach, powodując odmienne skutki finansowe.

W sytuacji, gdy naprawy nie będą w następnych okresach wykonywane ma miejsce rozwiązanie rezerwy w korespondencji z pozostałymi przychodami operacyjnymi. Pozwala to na właściwe ujęcie kosztów podstawowych operacyjnych zarówno w okresie utworzenia jak i rozwiązania rezerwy.

Problem rozwiązania rezerwy komplikuje się w drugiej sytuacji, gdy jednostka w następnych okresach rzeczywiście ponosi koszty napraw gwarancyjnych.

Powstaje pytanie, w jaki sposób ująć ponoszone koszty, które związane są z podstawową działalnością operacyjną – czy obciążyć koszty rodzajowe i rozliczyć w układzie kalkulacyjnym, czy też z pominięciem zespołów 4 i 5 obciążyć nimi bezpośrednio utworzoną z ich tytułu rezerwę? Mogą one być kosztami różnego rodzaju (zużycie materiałów, wynagrodzenia, usługi obce itp.), które w układzie kalkulacyjnym wymagają odrębnego ujęcia, jako specjalna usługa (usługa gwarancyjna). Koszty te nie powinny bowiem obciążać produktów (usług) wykonywanych w danym okresie, gdyż dotyczą produktów (usług) wykonanych w okresach poprzednich. Powinny zatem być rozliczone z utworzoną na ich cel rezerwą. W takim przypadku mamy do czynienia ze sprzedażą wewnętrzną działalności podstawowej operacyjnej na rzecz pozostałej działalności operacyjnej (czyli z tzw. wyjściem z kręgu kosztowego). Można uznać te koszty jako koszty nieuzasadnione z punktu widzenia produkcji okresu, w którym są ponoszone. O tego typu kosztach *Ustawa o rachunkowości* mówi jedynie, że nie powinny obciążać kosztu wytworzenia. Jeśli zatem nie tworzą z ich tytułu rezerw musiałaby obciążyć bezpośrednio wynik, ale jeśli wynik był już w poprzednich okresach

obciążony w rezultacie utworzenia rezerwy logicznym rozwiązaniem jest ich rozliczenie bezpośrednio z rezerwą.

Innym rozwiązaniem byłoby w momencie poniesienia kosztów z tytułu napraw gwarancyjnych rozliczenia ich bezpośrednio z rezerwą z pominięciem zespołów kosztowych 4 i 5. W przypadku wykonania naprawy gwarancyjnej we własnym zakresie rozwiązanie to wymagałoby pracochłonnej ewidencji i dodatkowej dokumentacji. Z tego względu wydaje się, że rozwiązanie pierwsze jest bardziej właściwe. Przykładowo, jeśli naprawa jest dokonywana przez pracowników danego wydziału, ich wynagrodzenie powinno podlegać rozliczeniu na produkty wytworzone w danym okresie oraz zlecenia gwarancyjne. W pierwszym rozwiązaniu takie rozliczenie ma miejsce dzięki wyodrębnieniu zlecenia gwarancyjnego w zespole 5, w drugim rozwiązaniu należałoby przygotować odrębny dokument księgowy zawierający wynagrodzenia pracowników za zlecenia gwarancyjne, które nie byłyby ujęte w zespole 4 i 5, tylko bezpośrednio odnoszone byłyby na rezerwy (księgowanie konta zespołu 2 i 8).

Rozwiązanie drugie byłoby wskazane tylko wtedy, gdy jednostka zleca wykonanie naprawy gwarancyjnej na zewnątrz. Ale również i w tym przypadku pojawia się problem pominięcia poniesionych kosztów (tym razem usług zewnętrznych) w kosztach podstawowych operacyjnych.

Reasumując, wydaje się, że należałoby stosować rozwiązanie pierwsze bez względu na sposób dokonania naprawy gwarancyjnej. Jedyne w przypadku różnic pomiędzy oszacowaną kwotą rezerwy a kosztami rzeczywistymi poniesionymi należałoby odnosić je na pozostałe koszty lub przychody operacyjne, z pominięciem zespołów 4 i 5.

Przedstawione powyżej rozwiązanie wydaje się być właściwe również dla szeroko ostatnio dyskutowanych rezerw na świadczenia pracownicze (odprawy emerytalne, nagrody jubileuszowe), które stanowią jeden z istotnych kosztów związanych z podstawową działalnością operacyjną. Utworzenie rezerw z tego tytułu w korespondencji z kosztami pozostałymi operacyjnymi wydaje się być bardziej właściwe niż utworzenie RMK-biernych skutkujących obciążeniem kosztów podstawowych operacyjnych. Za takim rozwiązaniem przemawia kilka argumentów. Po pierwsze nie są to koszty typowe, powtarzające się z okresu na okres, w związku z czym nie powinny mieć wpływu na wynik podstawowej działalności operacyjnej okresu ich zarachowania. Po drugie nie można powiedzieć, że w momencie utworzenia rezerwy stanowią one koszt rzeczywiście poniesiony przez jednostkę. Są one kosztami planowanymi, które mogą, ale nie muszą być rzeczywiście poniesionymi kosztami jednostki. Nie są to koszty wynikające ze świadczenia pracownika na rzecz konkretnych produktów i usług, ale koszty, których poniesienie oznacza moment naliczenia wynagrodzenia zgodnie z warunkami określonymi w umowie o pracę (w przypadku np. rozwiązania umowy o pracę jednostka może nie ponieść tego kosztu). Po trzecie ujęcie rezerw na świadczenia pracownicze

jako kosztów podstawowych operacyjnych wymagałoby zarachowania ich odpowiednio w koszcie wytworzenia, koszcie ogólnego zarządu czy koszcie sprzedaży – w zależności od zaszeregowania kosztu wynagrodzenia odpowiedniego pracownika.

W świetle powyższych rozważań wydaje się, że rezerwy na odprawy i jubileusze powinny być tworzone w korespondencji z kosztami pozostałymi operacyjnymi. Ich rozwiązanie, wynikające z realizacji zobowiązań wobec pracowników powinno stanowić wyjście z kręgu kosztowego, natomiast rozwiązanie wynikające ze zmiany szacunków (wskutek np. rozwiązania umów) powinno mieć miejsce w działalności pozostałej operacyjnej.

Na zakończenie spróbujmy dokonać porównania rezerw kosztowych i rozliczeń międzyokresowych biernych (schemat 3), przyjmując ich klasyfikację ze schematu 2.

4. PODSUMOWANIE

W niniejszym artykule przedstawiono istotę rezerw oraz związane z nimi regulacje polskiego prawa bilansowego. Wskazano na zmianę podejścia do rezerw widoczne w nowelizacji *Ustawy o rachunkowości*, które bazuje na rozwiązaniach Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zaproponowano rozgraniczenie między rezerwą a rozliczeniem międzyokresowym biernym. Przedstawiona propozycja może budzić wiele wątpliwości, ale są one inspiracją w poszukiwaniu właściwych rozwiązań. Jak wiadomo jest ich w rachunkowości wiele, ważne jest tylko, aby prowadziły do jasnego i rzetelnego obrazu sytuacji finansowej i rentowności jednostki zawartego w jej sprawozdaniach finansowych.

Niewątpliwie do obszarów, w których możliwe są różne rozwiązania, należą rezerwy. Przed określeniem szczegółowych zasad wyceny i ustalania wyniku finansowego konieczne jest jednak zdefiniowanie pewnych kategorii i ich ujmowanie zgodnie z treścią ekonomiczną. Definicja rezerw oraz zasada przewagi treści nad formą powoduje, iż należałoby określić różnice między RMK–biernych i rezerwami w świetle definicji podstawowych kategorii finansowych. Zgodnie z nimi RMK–bierne reprezentują istniejące, pewne zobowiązanie jednostki, podczas gdy rezerwa jest jedynie prawdopodobnym zobowiązaniem. Innymi słowy w przypadku rezerwy istnieje prawdopodobieństwo nie poniesienia kosztu w przyszłości, natomiast przy RMK–biernym takie prawdopodobieństwo nie istnieje, gdyż koszt został już poniesiony. Przyjęcie rozróżnienia między tymi kategoriami niewątpliwie umożliwiłoby lepszą prezentację sprawozdań finansowych oraz podniosłoby ich jakość w podejmowaniu decyzji ekonomicznych przez użytkowników. A taki właśnie jest cel rachunkowości.

Schemat 3. Rezerwy kosztowe a RMK-bierne (różnice)

	Rezerwy (grupa A)	Rezerwy (grupa B)	RMK – bierne (grupa D)
Tytuł utworzenia	Zobowiązania z tytułu kosztów pozostałych operacyjnych, finansowych, strat nadzwyczajnych	Zobowiązania z tytułu prawdopodobnych kosztów podstawowych operacyjnych	Zobowiązania z tytułu rzeczywiście poniesionych kosztów podstawowych operacyjnych
Korespondencja w momencie utworzenia	Pozostałe koszty operacyjne, koszty finansowe, straty nadzwyczajne	Pozostałe koszty operacyjne	Koszty podstawowe operacyjne: – koszt rodzajowy i/lub – koszt wytworzenia, koszty ogólnego zarządu, koszty sprzedaży
Rozwiązanie w przypadku niewykorzystania	Pozostałe przychody operacyjne, przychody finansowe, zyski nadzwyczajne	Pozostałe przychody operacyjne	Ewentualnie umorzenie zapłaty z tytułu poniesionego kosztu – pozostałe przychody operacyjne
Rozwiązanie w przypadku wykorzystania	Zarachowanie zobowiązania w korespondencji z rezerwą (DT rezerwy/CT zobowiązania)	1) zarachowanie zobowiązania w korespondencji z odpowiednim kosztem operacyjnym podstawowym: 2a) układ rodzajowy – (zespół 4) 2b) układ kalkulacyjny – (konta zespołu 5) 3) rozwiązanie rezerwy (DT) 3a) konto 490 (CT) 3b) odpowiednie konto zespołu 5 (CT)	Powstanie zobowiązania w korespondencji z RMK-bierne (DT RMK-bierne/CT – zobowiązania)
Rozliczenie różnic między wartością rzeczywistą a oszacowaną	Pozostałe przychody lub koszty operacyjne, pozostałe przychody lub koszty finansowe, zyski lub straty nadzwyczajne	Pozostałe przychody lub koszty operacyjne	Pozostałe przychody lub koszty operacyjne

Źródło: opracowanie własne.

*Ewa Walińska***PROVISIONS IN POLISH ACCOUNTING LAW**

The paper is connected with the very important element of the accounting which is provisions. It has indicated the treatment of this problem in the light Accounting Acts. 1994 Act and 2002 modified one. It should be stressed that the meaning and accounting rules of provisions mainly depends on the definitions of fundamental categories like assets, liabilities, revenues and costs. So there is very important that the new Accounting Act introduced such definitions because of explaining and treatment of provisions in financial statements. The provisions are the special area of profit manipulation, but from the other hand there are one of the liabilities elements which is important factor in evaluation financial position of company.